

Τα κρυμμένα γλωσσάρια

Διονύσης Γιαννίμπας, Πέτρος Πούγγουρας, Ευτυχία Καραγκούνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Δεν είναι λίγα τα δημοσιευμένα έργα στα οποία βρίσκουμε ενταγμένο, συνήθως με τη μορφή παραρτήματος, κάποιο γλωσσάριο με ορολογικό ενδιαφέρον. Ωστόσο τα γλωσσάρια αυτά, ακριβώς επειδή δεν αποτελούν το κυρίως περιεχόμενο του έργου όπου ανήκουν, παραμένουν από πολλές απόψεις στην αφάνεια. Είναι χαρακτηριστικό ότι και ο εντοπισμός τους ακόμη παρουσιάζει μεγάλες δυσχέρειες και απαιτεί συνδυασμό τεχνικών αναζήτησης.

Ενώ οι αναλογίες που παρουσιάζουν τα γλωσσάρια αυτά με το σύνθηες λεξικογραφημένο υλικό σε ειδικά θεματικά πεδία είναι εμφανείς, η επικοινωνική και συμπληρωματική λειτουργία που επιτελούν τούς προσδίδει ορισμένα ιδιαίτερα γνωρίσματα. Σε κάθε περίπτωση, η πρακτική ορολογική αξία τους είναι σημαντική, μεταξύ άλλων διότι η θεματική εξειδίκευσή τους είναι συχνά τόσο έντονη που δεν απαντάται εύκολα σε αυτοτελείς εκδόσεις.

Στην ανακοίνωσή μας αναλύεται το μεθοδολογικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε αφενός για τον εντοπισμό των πληροφοριών που σχετίζονται με τα γλωσσάρια αυτά και αφετέρου για τη συστηματική καταγραφή και οργάνωσή τους με βάση τόσο τα γενικά πρότυπα βιβλιογραφικής περιγραφής όσο και τις ειδικές απαιτήσεις περιγραφής πηγών ορολογικού περιεχομένου. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η ανάλυση του δείγματος που εξετάστηκε με αυτοψία και τα σχετικά ευρήματα που συνδέονται με τυπολογικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του υπό εξέταση υλικού.

Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις για την εμπάθυνση της έρευνας σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις, αλλά και για την αξιοποίηση των καταγεγραμμένων δεδομένων για μια αποτελεσματικότερη πληροφόρηση σε ό,τι αφορά την παραγνωρισμένη αυτή κατηγορία γλωσσάρων.

Hidden glossaries

Dionysios Giannibas, Petros Pougouras, Eftychia Karagouni

ABSTRACT

There are more than a few published works where one can find integrated, usually as an appendix, a glossary of terminological value. Still, glossaries of this kind do not get to attract enough attention, since they do not constitute the main content of the work to which they belong. Even spotting their very existence presents quite a few difficulties and requires implementing a combination of searching techniques.

While there are obvious analogies between these glossaries and the common lexicographical material in various subject fields, their auxiliary and complementary function gives them a particular character. In any case, their practical terminological value is not to be ignored, as among other things their subject specialization is quite often stronger than one could find in independently published works.

Our paper lays out the methodology framework used both to locate information relevant to glossaries of this kind and to record and organize it in a systematic way, based on both bibliographic description standards and special requirements for adequately describing terminological reference works. It also presents the analysis performed on the sample group that has been examined through consultation and the findings relative to typological and qualitative characteristics of the material in question.

The paper concludes with some recommendations for continuing this research in specific directions, as well as taking full advantage of the recorded data to provide better information regarding this little known group of glossaries.

0 Εισαγωγή

Στο Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 561-1 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή», το *γλωσσάριο* (glossary) ορίζεται ως «ορολογικό λεξικό που περιέχει κατάλογο κατασημάνσεων από ένα θεματικό πεδίο μαζί με ισοδύναμα σε μία ή περισσότερες γλώσσες». Ο ορισμός συνοδεύεται από την εξής σημείωση: «Συχνά ο όρος καλύπτει μονόγλωσσους καταλόγους κατασημάνσεων και ορισμών σε συγκεκριμένο θεματικό πεδίο».

Επομένως, για να μιλάμε για *γλωσσάριο* στον χώρο της Ορολογίας, οι κατασημάνσεις πρέπει να συνοδεύονται είτε από ισοδύναμα σε άλλη/-ες γλώσσα/-ες είτε από ορισμούς. Και για να είμαστε απολύτως ακριβείς, αν τυχόν συνοδεύονται από ισοδύναμα και ορισμούς, τότε πρόκειται για *λεξιλόγιο*, σύμφωνα πάντα με το ίδιο Πρότυπο, κάτι που μάλλον περιπλέκει τα πράγματα.

Εντούτοις, στο πλαίσιο της μελέτης μας, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η σημασία, και κατ'επέκταση η χρήση, της λέξης «γλωσσάριο» στη γενική γλώσσα, καθώς οι συντάκτες και οι χρήστες των καταλόγων λέξεων και φράσεων που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια δεν κινούνται κατά κανόνα στον χώρο της Ορολογίας. Αν δεν συνεκτιμήσουμε το γεγονός

αυτό, διατρέχουμε δύο κινδύνους: πρώτον, να αφήσουμε για «τυπικούς» λόγους εκτός του πεδίου έρευνάς μας υλικό που ουσιαστικά μάς ενδιαφέρει και, δεύτερον, αντίστροφα, να βρεθούμε απροετοίμαστοι μπροστά στη δεδομένη ανάγκη να απορρίψουμε υλικό που, φέρει μεν δικαίως τον χαρακτηρισμό «γλωσσάριο» στο πλαίσιο της γενικής γλώσσας, αλλά δεν έχει θέση σε μια θεώρηση ορολογικού χαρακτήρα.

Επιχειρώντας μια σύνθεση με βάση τους ορισμούς που δίνονται στα λεξικά γενικής γλώσσας¹, γλωσσάριο είναι μια «συλλογή δυσνόητων λέξεων που περιέχονται σε ένα κείμενο, ή λέξεων που ανήκουν σε ειδικό πεδίο γνώσης ή ιδίωμα, με την ερμηνεία τους». Μια δεύτερη σημασία, «σύντομο λεξικό», είναι πολύ γενική για να μας βοηθήσει εδώ, αν και φαίνεται να απηχεί σε ορισμένες περιπτώσεις τον τρόπο με τον οποίο έχει καταρτιστεί το λεμματολόγιο ενός γλωσσαρίου.

Πρακτικά, λοιπόν, μπορεί να συναντήσουμε ένα «γλωσσάριο όρων», ένα «γλωσσάριο ιδιωματικών λέξεων», ή ένα «γλωσσάριο με [δυσνόητες, «άγνωστες»] λέξεις [που απαντούν στο τάδε έργο]», από τα οποία εμάς μας ενδιαφέρει μόνο το πρώτο. Όσο για την «ερμηνεία» των λέξεων, αυτή όντως μπορεί να έχει τη μορφή ορισμών ή ισοδυνάμων. Σημειωτέον δε ότι η αναφορά σε λέξεις «που περιέχονται σε ένα κείμενο» δείχνει ότι το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που χαρακτηρίζει τα «κρυμμένα» γλωσσάρια της μελέτης μας είναι παρόν και στη χρήση της λέξης στη γενική γλώσσα.

Όταν στις αρχές της έρευνάς μας βαφτίσαμε τα συγκεκριμένα γλωσσάρια «κρυμμένα», δεν γνωρίζαμε ότι, στις μάλλον λίγες είναι η αλήθεια, σχετικές αναφορές που εντοπίσαμε αργότερα στη διεθνή βιβλιογραφία, έχει χρησιμοποιηθεί ο όρος *hidden glossaries*² (αυτό κάτι λέει και για τη διαφάνεια του όρου). Ορίζονται δε ως «[γλωσσάρια] που αποτελούν μέρος μονογραφίας ή περιοδικής έκδοσης» (Hartmann, 2005).

Αυτή η ιδιαιτερότητα που τα κρατάει στην αφάνεια στάθηκε και το ερέθισμα για να ασχοληθούμε μαζί τους. Και για να οριοθετήσουμε εν τέλει με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια το αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης, *κρυμμένο γλωσσάριο* είναι στο πλαίσιο της μελέτης μας εκείνο που ως μέρος ευρύτερου έργου περιλαμβάνει επιλογή όρων από συγκεκριμένο θεματικό πεδίο παρέχοντας τις κατασημάνσεις τους μαζί με ισοδύναμα σε μία

¹ Λεξικό Μπαμπινιώτη, Λεξικό Τριανταφυλλίδη, Λεξικό Δημητράκου, λεξικό Εγκυκλοπαίδειας ΠΑΠΥΡΟΣ, αλλά και *The New Shorter Oxford English Dictionary* και *Webster's Third New International Dictionary*.

² Κατά πάσα πιθανότητα πρωτοεμφανίστηκε στην αγγλική (οι πρώτες αναφορές χρονολογούνται από το 1954), και ακολούθησαν άλλες γλώσσες (*vocabulaires cachés, glosarios escondidos* κ.λπ.). Στη γερμανική έχει χρησιμοποιηθεί και ο όρος *unselbständig veröffentlichten Wörterbücher* (κάτι σαν «μη-αυτοτελώς δημοσιευμένα λεξικά»).

ή περισσότερες γλώσσες, και/ή μαζί με ορισμούς.

Αν υπάρχει μια πρακτική σκοπιμότητα στην ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο, αυτή συνοψίζεται στη λέξη «πληροφόρηση». Κάθε έργο αναφοράς (reference work) αποσκοπεί στη συστηματοποίηση και διευκόλυνση της πληροφόρησης, και ειδικότερα, προκειμένου για ορολογικό λεξικό, της πληροφόρησης για έννοιες και όρους των ειδικών γλωσσών. Εντούτοις, προϋπόθεση είναι να παρέχεται πληροφόρηση για τα ίδια τα έργα αναφοράς: λεξικά, εγκυκλοπαίδειες και βιβλιογραφίες καταγράφονται, όπως και κάθε άλλο έργο, σε καταλόγους και βιβλιογραφίες.

Εύλογα, για την παρούσα μελέτη, τέτοιοι κατάλογοι και βιβλιογραφίες³ αποτελούν όχι μόνο μέσο αλλά και σκοπό. Από τέτοια εργαλεία περνά η έρευνά μας, σε τέτοια εργαλεία αποτυπώνεται το προϊόν της. Αυτό που εκθέτουμε εδώ είναι το πώς εντοπίζουμε, καταγράφουμε και παρέχουμε πληροφορίες για ειδική κατηγορία λεξικών πόρων, τα κρυμμένα γλωσσάρια.

1 Ο εντοπισμός (ή το κύνήγι του κρυμμένου θησαυρού)

Αρχικά καταστρώθηκε και εφαρμόστηκε μια πιλοτική στρατηγική εντοπισμού των γλωσσάρων, με σκοπό να δοκιμαστούν εναλλακτικές πρακτικές αναζήτησης ως προς την αποτελεσματικότητά τους. Παράλληλα, στη φάση αυτή αξιοποιήθηκαν οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν για μια σειρά αντιπροσωπευτικών δειγμάτων, προκειμένου αφενός να οριοθετηθεί καλύτερα η ομάδα στόχος της μελέτης και αφετέρου να προετοιμαστεί το έδαφος για την αποτύπωση των απαιτήσεων του επόμενου βήματος, της καταγραφής.

Η στρατηγική εντοπισμού βασίστηκε στην παραδοχή ότι, για να πραγματοποιηθεί μια τέτοια αναζήτηση με συστηματικό τρόπο, είναι απαραίτητη η χρήση καταλόγων. Χωρίς τέτοιους καταλόγους, η μόνη λύση θα ήταν να αρχίσουμε να ξεφυλλίζουμε ένα-ένα τα βιβλία⁴, ή έστω να ρωτάμε δεξιά και αριστερά μήπως ξέρει κανείς να μας πει για κάποιο βιβλίο με γλωσσάριο. Επιπλέον, οι κατάλογοι αυτοί θα έπρεπε να είναι σε κάποια ηλεκτρονική μορφή που να παρέχει τη δυνατότητα αναζήτησης συγκεκριμένων λέξεων, αλλιώς και πάλι θα έπρεπε να αρχίσουμε το ξεφύλλισμα, των καταλόγων αυτή τη φορά.

³ Στο εξής θα αναφερόμαστε σε «καταλόγους».

⁴ Στο εξής θα αναφερόμαστε σε «βιβλία», παρά το γεγονός ότι δεν αποκλείονται και έντυπα άλλου τύπου (τεύχη περιοδικών, ένθετα, φυλλάδια κ.ά.).

Η στρατηγική εντοπισμού δομήθηκε πάνω σε μια σειρά βημάτων-ερωτημάτων:

- (α) Υπάρχουν ειδικοί κατάλογοι που να συγκεντρώνουν τη μεγάλη πλειονότητα των βιβλίων με γλωσσάρια, με γνώμονα αυτό ακριβώς το χαρακτηριστικό τους;

Προφανώς, ενδεχόμενη ύπαρξη ενός τέτοιου «καταλόγου κρυμμένων γλωσσαρίων», σε ηλεκτρονική ή μη μορφή και ανεξάρτητα από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του, θα παρείχε έτοιμο έναν κρίσιμο όγκο αρχικών δεδομένων και θα οδηγούσε σε επαναπροσδιορισμό τόσο του σημείου εκκίνησης όσο και της κατανομής των σταδίων της μελέτης. Όμως τέτοιον κατάλογο δεν εντοπίσαμε⁵. Στο πλαίσιο εγχειρημάτων καταγραφής λεξικών και γλωσσαρίων στην ελληνική γλώσσα, όπως αυτό που ξεκίνησε με προσωπική πρωτοβουλία και προσπάθεια πριν πολλά χρόνια και συνεχίζει ακόμη και σήμερα ο Γερμανός γλωσσολόγος Werner Voigt, έχουν συμπεριληφθεί και αρκετά κρυμμένα γλωσσάρια, χωρίς όμως να μπορεί να λεχθεί ότι έχουν εξαντληθεί οι δυνατότητες που τώρα υπάρχουν για τον εντοπισμό τους.

- (β) Ποιοι κατάλογοι μπορεί να περιλαμβάνουν βιβλία με γλωσσάρια;

Οι κατάλογοι περιλαμβάνουν πληροφορίες είτε για βιβλία μίας ή περισσότερων συλλογών, κυρίως βιβλιοθηκών, είτε για βιβλία που αντιστοιχούν σε κάποιο μέρος της εκδοτικής παραγωγής (π.χ. για όσα έχουν εκδοθεί από ελληνικούς εκδοτικούς οίκους, για όσα κυκλοφορούν στο εμπόριο, για όσα εκδόθηκαν σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο κ.λπ.), είτε για βιβλία με συγκεκριμένο θεματικό περιεχόμενο, είτε ακόμη για βιβλία με συγκεκριμένα τυπολογικά χαρακτηριστικά. Όλοι αυτοί οι κατάλογοι μπορεί να περιλαμβάνουν βιβλία με γλωσσάρια. Ιδανικά, από έναν κατάλογο που θα περιλάμβανε το σύνολο των βιβλίων που έχουν εκδοθεί διαχρονικά στην ελληνική γλώσσα, δεν θα έλειπε και κανένα από τα βιβλία που μας ενδιαφέρουν.

- (γ) Πώς καταχωρίζεται η πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου για ένα βιβλίο στο πλαίσιο ενός καταλόγου;

Σύμφωνα με τα βιβλιοθηκονομικά πρότυπα, η πληροφορία αυτή καταχωρίζεται ως <Σημείωση> του τύπου: «Περιέχει [ή Περιλαμβάνει] γλωσσάριο» ή, σπανιότερα, «Γλωσσάριο: σ. xxx-xxx». Στην πράξη, όμως, οι αποκλίσεις είναι πολλές: άλλοτε η πληροφορία καταχωρίζεται με διαφορετική διατύπωση, άλλοτε καταχωρίζεται σε

⁵ Τουλάχιστον για την ελληνική γλώσσα. Για άλλες γλώσσες, το 1988 εκδόθηκε το έργο *International bibliography of hidden glossaries*, προϊόν προσπάθειας που υποστηρίχθηκε από την UNESCO. Εντούτοις και αυτό συγκεντρώνει περισσότερο γλωσσάρια που αποτελούν μέρος προτύπων ή εκδόσεων διεθνών οργανισμών.

διαφορετικό πεδίο και άλλοτε δεν καταχωρίζεται καθόλου. Πρόσθετες πληροφορίες δεν προβλέπονται από τα πρότυπα και δεν δίνονται, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις και με μη τυποποιημένο τρόπο (π.χ. «Περιέχει αγγλοελληνικό γλωσσάριο δημογραφικών όρων»).

(δ) Πώς μπορούν να διαχωριστούν οι εγγραφές με πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου από τις υπόλοιπες εγγραφές του καταλόγου;

Όταν παρέχεται η δυνατότητα εκτέλεσης αναζήτησης σε συγκεκριμένα πεδία των εγγραφών, εισάγουμε ως λέξη αναζήτησης τη χαρακτηρισειρά «γλωσσάρι*» και περιορίζουμε την αναζήτηση στο πεδίο <Σημειώσεις> (χωρίς να επεκταθούμε περισσότερο εδώ, ανάλογα με το σύστημα μέσα από το οποίο έχουμε πρόσβαση στον κατάλογο επιβάλλονται κάποιες, ενίοτε σημαντικές, διαφοροποιήσεις από την πρακτική αυτή για να επιτύχουμε ανάλογο αποτέλεσμα). Στη συνέχεια απαιτείται διαλογή μεταξύ των εγγραφών που εμφανίζονται, για να απομακρυνθούν όσες αφορούν γλωσσάρια που δεν εμπίπτουν στην κατηγορία που μας ενδιαφέρει (βλ. Εισαγωγή).

Με βάση αυτή την στρατηγική, δύο είναι πρακτικά οι προϋποθέσεις για να είναι δυνατός ο εντοπισμός ενός βιβλίου με γλωσσάριο μέσω ενός καταλόγου:

- Να έχει καταχωριστεί στην εγγραφή που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο βιβλίο η πληροφορία περί ύπαρξης γλωσσαρίου.
- Να παρέχει ο μηχανισμός αναζήτησης του καταλόγου τη δυνατότητα αξιοποίησης αυτής της πληροφορίας για τον εντοπισμό του συγκεκριμένου βιβλίου.

Ασφαλώς, ο εντοπισμός ενός βιβλίου με γλωσσάριο δεν ολοκληρώνεται με τη χρήση του καταλόγου. Θα πρέπει να ακολουθήσει αυτοψία για να διαπιστωθεί ότι όντως το βιβλίο περιλαμβάνει κάτι το οποίο μπορεί να χαρακτηρίζεται «γλωσσάριο»... Άλλωστε, χωρίς αυτοψία δεν είναι δυνατή η καταγραφή όπως αυτή περιγράφεται στη συνέχεια.

Το γεγονός αυτό προσέθεσε μία ακόμη πρακτική παράμετρο που έπρεπε να λάβουμε υπόψη. Ο εντοπισμός μέσω καταλόγου θα έπρεπε επιπλέον να γίνει με τρόπο που να οδηγεί στην ανάδειξη μίας «φυσικής» συλλογής με ποιοτικά και ποσοτικά επαρκές δείγμα, και άρα πρόσφορης για τη διενέργεια της αυτοψίας στο πλαίσιο της μελέτης.

Για να αντεπεξέλθουμε σε όλες αυτές τις μεθοδολογικές και τεχνικές απαιτήσεις, χρειάστηκε να εκτελέσουμε αναζητήσεις σε δεκάδες ηλεκτρονικών καταλόγων. Χωρίς να υπεισέλθουμε εδώ σε λεπτομέρειες για την επίπονη αυτή διεργασία, και χωρίς να δώσουμε αναλυτικά τα συγκριτικά στοιχεία στα οποία βασιστήκαμε για τις επιλογές μας⁶, αξιοποιήσαμε τελικά ένα δείγμα από τη συλλογή της Βιβλιοθήκης του Ιδρύματος Ευγενίδου.

2 Η καταγραφή

Ουσιαστικά, η καταγραφή αποσκοπεί στην κατάρτιση ενός νέου καταλόγου που θα περιλαμβάνει μόνο βιβλία με γλωσσάρια, ενός «καταλόγου κρυμμένων γλωσσarίων», το ενδεχόμενο ύπαρξης του οποίου μας απασχόλησε μάλιστα στην αρχή της έρευνάς μας. Για να αποφύγουμε τη σύγχυση με τους καταλόγους που χρησιμοποιήσαμε για τον εντοπισμό, ή με άλλους καταλόγους, θα αναφερόμαστε στο εξής στον νέο αυτόν κατάλογο ως «βιβλιογραφία».

Μια στοιχειώδης καταγραφή θα μπορούσε να περιοριστεί στην «αναπαραγωγή» της πληροφορίας όπως αυτή εντοπίστηκε στους καταλόγους. Κάτι τέτοιο όμως θα οδηγούσε στη σύνταξη μιας βιβλιογραφίας που δεν θα μπορούσε να παράσχει αποτελεσματικά καμία πληροφορία για τα γλωσσάρια πέρα από εκείνη για την ίδια την ύπαρξή τους. Από τη στιγμή όμως που η καταγραφή συνδέεται άρρηκτα με το πρώτο στάδιο για τη δημιουργία μιας υποδομής πληροφόρησης, κάτι τέτοιο δεν είναι αποδεκτό.

Ποιες όμως πληροφορίες χρειάζεται κανείς για τα γλωσσάρια αυτά; Ή, για να το θέσουμε κάπως γενικότερα, ποιες είναι οι ανάγκες των χρηστών τους;

Από τη στιγμή που τα γλωσσάρια αυτά ξεφεύγουν από το στενό συγκείμενο του βιβλίου στο οποίο περιλαμβάνονται, είναι φανερό ότι οι υποψήφιοι χρήστες τους τα αντιμετωπίζουν όπως και κάθε άλλο γλωσσάριο ή, ακόμη γενικότερα, ορολογικό λεξικό⁷. Όταν κάποιος⁸ χρησιμοποιεί έναν κατάλογο λεξικών ειδικής γλώσσας για να βρει αυτό που τον ενδιαφέρει, χρειάζεται κάποιες πληροφορίες που θα τον βοηθήσουν να αποφασίσει αν και κατά πόσο

⁶ Ενδεικτικά, αξιολογήθηκε ο πλούτος των συλλογών και δόθηκε βαρύτητα στους καταλόγους της Εθνικής Βιβλιοθήκης, της Βουλής, της Ακαδημίας και των μεγάλων ακαδημαϊκών (ΕΚΠΑ, ΕΜΠ, ΑΠΘ, και Πανεπιστημίων Κρήτης, Πάτρας και Κύπρου) και άλλων επιστημονικών και τεχνικών βιβλιοθηκών (ΤΕΕ και Ίδρυματος Ευγενίδου).

⁷ Το ερώτημα πώς αντιμετωπίζεται η καταγραφή του ίδιου του στοιχείου της «μη αυτονομίας» των κρυμμένων γλωσσarίων δεν θα το πραγματευτούμε εδώ.

⁸ Είτε αυτός είναι ορολόγος, μεταφραστής, συντάκτης τεχνικών κειμένων, ειδικός ενός πεδίου κ.λπ.

μπορεί να του φανεί χρήσιμο το ένα ή το άλλο λεξικό.

Τόσο η εξέταση υφιστάμενων τέτοιων καταλόγων όσο και η ανάλυση των χαρακτηριστικών των ίδιων των λεξικών, αναδεικνύουν τις βασικές «χρήσιμες» πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνει ένας τέτοιος κατάλογος. Επιπλέον, ειδικά στο πλαίσιο της καταγραφής ορολογικών πόρων (ως πηγών), έχουμε υποδείγματα που έχουν προκύψει από διεργασίες σε διεθνές επίπεδο (Unesco και Infoterm, επιτροπές TC46 και TC37 του ISO, έργα TDCnet, EuroTermBank, ENABLER κ.ά.)

Στο πλαίσιο μιας υποδομής πληροφόρησης, οι πληροφορίες αυτές αξιοποιούνται κατά το ένα ή το άλλο από τα δύο διακριτά και διαδοχικά στάδια της αναζήτησης: το στάδιο της παραμετροποίησης (ή φιλτραρίσματος) και το στάδιο της θέασης των αποτελεσμάτων. Έτσι, από χρηστική άποψη, μπορούμε άτυπα να τις διακρίνουμε σε πρωτεύουσες (απαραίτητες κατά την παραμετροποίηση) και δευτερεύουσες πληροφορίες (επιθυμητές κατά την παραμετροποίηση, χρήσιμες κατά τη θέαση των αποτελεσμάτων):

- *Πρωτεύουσες:*
 - ο <Θεματικό πεδίο>
 - ο <Γλώσσα>: <Ζεύγη γλωσσών>
- *Δευτερεύουσες:*
 - ο <Ύπαρξη ορισμών>
 - ο <Γλώσσα>: <Πλήθος γλωσσών>
 - ο <Πλήθος λημμάτων>
 - ο <Πρωτότυπο / Μετάφρασμα>
 - ο <Χρόνος έκδοσης>

Ειδικά η πληροφορία <Γλώσσα> πρέπει να καταγράφεται έτσι ώστε να παρέχονται τα δεδομένα και για επιμέρους στοιχεία της: <Πλήθος γλωσσών> και <Ζεύγη γλωσσών>⁹ (από το τελευταίο προκύπτει και η κατευθυντικότητα). Εντούτοις, μόνο το δεύτερο από αυτά αποτελεί πρωτεύουσα πληροφορία. Επίσης, στις δευτερεύουσες πληροφορίες μπορούν να προστεθούν και κάποιες άλλες, όπως <Παρουσίαση> (αλφαβητική ή συστηματική) και <Ύπαρξη εικόνων>¹⁰.

⁹ Για τα στοιχεία αυτά προσμετράται η γλώσσα –μία ή περισσότερες– ή το ζεύγος γλωσσών στις οποίες παρέχονται οι όροι (κατασημάνσεις).

¹⁰ Άλλα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν λεξικούς πόρους αναφοράς και σχετίζονται με τη μικροδομή, δεν φαίνεται να έχουν εφαρμογή στην περίπτωση των κρυμμένων γλωσσαρίων.

Έχοντας αυτή την ομάδα πληροφοριών ως βάση για τη σύνταξη της βιβλιογραφίας, καταγράψαμε τα δεδομένα από το επιλεγμένο δείγμα μέσω της αυτοψίας, και στη συνέχεια προχωρήσαμε στην ανάλυσή τους.

3 Η ανάλυση

Πέρα από το να δοκιμαστεί στην πράξη η πληρότητα και επάρκεια του τρόπου καταγραφής που υιοθετήσαμε, η ανάλυση των κρυμμένων γλωσσarίων του δείγματος σκοπό είχε να μας δώσει μια εικόνα για τα χαρακτηριστικά τους τέτοια που να μπορεί να αποτελέσει βάση για μια τυπολογική κατάταξή τους και κατ'επέκταση για μια εκτίμηση της ορολογικής αξίας τους.

Η εικόνα αυτή παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί. Ο πίνακας παρέχει ποσοτικά δεδομένα (πλήθος γλωσσarίων) για κάθε χαρακτηριστικό/πληροφορία που καταγράφηκε (λόγω έλλειψης χώρου δεν είναι δυνατή η παράθεση του πλήρους πίνακα, όπου εμφανίζονται τα δεδομένα για κάθε καταγεγραμμένο βιβλίο χωριστά).

Το δείγμα συνίσταται σε 156 γλωσσarία (από 153 βιβλία, καθώς καταγράφηκε ένα βιβλίο με δύο γλωσσarία, και ένα ακόμη με τρία γλωσσarία).

Από την ανάλυση αυτή θα σχολιάσουμε επιλεκτικά ορισμένα στοιχεία που κρίνουμε ενδιαφέροντα¹¹:

- Η κατανομή του δείγματος ως προς το θεματικό πεδίο (και ασφαλώς σε αρκετά πιο εξειδικευμένη στάθμη σε σχέση με την ενδεικτική κατανομή του πίνακα) φαίνεται να είναι αρκετά ισορροπημένη.
- Η έλλειψη πλήρους κατευθυντικότητας στα ζεύγη γλωσσών (όπως αυτή μπορεί να παρέχεται μέσω συμπληρωματικού καταλόγου ισοδυνάμων απο τη δεύτερη προς την πρώτη γλώσσα, ή μέσω ευρετηρίου με παραπομπές σε αριθμημένα λήμματα) είναι εντυπωσιακή: μόλις σε επτά γλωσσarία υπάρχει κάτι τέτοιο.
- Σε τρία από τα μονόγλωσσα ευρετήρια, η γλώσσα των κατασημάνσεων ήταν η αγγλική (παρέχεται μόνον ορισμός στα ελληνικά, και όχι ισοδύναμο). Η επίδοση αυτή μάλλον είναι θετική, αν σκεφτούμε ότι υπάρχουν αρκετά ειδικά λεξικά που, σε μεγάλο αριθμό λημμάτων τους, «εξηγούν» τον ξένο όρο χωρίς να δίνουν ισοδύναμο ελληνικό.

¹¹ Κάποια από αυτά προκύπτουν από συνδυασμούς των παραπάνω χαρακτηριστικών και δεν είναι άμεσα ορατά στον πίνακα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ	ΠΟΣΟΤ.	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ		
Παρέχεται ενδεικτικά μια πολύ γενική θεώρηση ¹²		
Θετικές και εφαρμοσμένες επιστήμες – Τεχνολογία	82	
Επιστήμες του ανθρώπου και Τέχνες – Κοινωνικές επιστήμες	74	
ΠΛΗΘΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ		
Προσμετρώνται η γλώσσα (μία ή περισσότερες) στην οποία παρέχονται οι όροι (κατασημάνσεις)		
Μονόγλωσσα	59	
Δίγλωσσα	94	
Πολύγλωσσα	3	
ΖΕΥΓΗ ΓΛΩΣΣΩΝ		
Μόνο ζεύγη με «ελληνικά» / Τα ζεύγη για τα οποία παρέχεται πλήρης κατευθυντικότητα προσμετρώνται δύο φορές, μία για κάθε κατεύθυνση		
Αγγλικά-Ελληνικά	43	
Ελληνικά-Αγγλικά	42	
Γερμανικά-Ελληνικά	6	
Ελληνικά-Γερμανικά	6	
Γαλλικά-Ελληνικά	2	
Ελληνικά-Γαλλικά	1	
ΜΕ / ΧΩΡΙΣ ΟΡΙΣΜΟΥΣ		
Με ορισμούς	114	Σε 24 από αυτά παρέχονται και πληροφορίες εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα
Χωρίς ορισμούς	42	
ΠΛΗΘΟΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ		
Μέσος όρος: 170 λήμματα		
1 - 50	30	Το ελάχιστο που καταγράφηκε ήταν 8 λήμματα.
51 - 100	44	
101 - 200	40	
περισσότερα από 200	42	Το μέγιστο που καταγράφηκε ήταν 700 λήμματα.
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ / ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ		
Προσοχή: αναφέρεται στο βιβλίο, όχι στο γλωσσάριο		
Πρωτότυπο	62	
Μετάφρασμα	94	

- Μια επίσης θετική επίδοση είναι ότι 2 στα 3 γλωσσάρια δίνουν ορισμούς. Από την άλλη, η αλήθεια είναι ότι η πρώτη αυτή εξέταση έδειξε πως λίγες είναι οι περιπτώσεις όπου οι ορισμοί αυτοί πληρούν σε ικανοποιητικό βαθμό τις ποιοτικές προδιαγραφές της ορογραφικής πρακτικής. Και πάλι βέβαια, αυτό είναι σύννηθες πρόβλημα και στα ειδικά λεξικά.

¹² Για περισσότερα σχετικά με την απόδοση θεματικού πεδίου στην ορολογική πληροφορία βλ. Γιαννίμπας, 2007.

- Ενώ περιμέναμε ότι στα μεταφρασμένα βιβλία το ποσοστό των δίγλωσσων γλωσσarίων θα ήταν αυξημένο, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει (παρουσιάζει μάλιστα και μικρή μείωση).
- Η σειρά παρουσίασης των λημμάτων ήταν αλφαβητική σε όλα τα γλωσσάρια, χωρίς καμία εξαίρεση.
- Τρία γλωσσάρια ήταν ενταγμένα στο κυρίως περιεχόμενο του βιβλίου, με τη μορφή κεφαλαίου.
- Δύο γλωσσάρια συνοδεύονταν από «σημείωμα του μεταφραστή».
- Το λημματολόγιο σε τέσσερα γλωσσάρια ήταν μικτό, με ενιαία παράθεση για τα λήμματα με όρους στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα.
- Τρία γλωσσάρια είχαν ταυτόχρονα και τη λειτουργία συμβατικού ευρετηρίου για παραπομπή στο σώμα του κειμένου.

Και για να κλείσουμε μια τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά, το «τυπικό» γλωσσάριο στα ελληνικά βιβλία είναι:

- είτε αγγλοελληνικό ή ελληνοαγγλικό με ορισμούς (και κατά δεύτερο λόγο χωρίς ορισμούς)
- είτε μονόγλωσσο ελληνικό με ορισμούς.

4 Επίλογος

Όσα είδαμε στην ανακοίνωση αυτή δεν είναι παρά ένα πρώτο βήμα. Έχουμε μπροστά μας πολλά σημεία για περαιτέρω μελέτη:

- Να μελετηθεί πιο συστηματικά ο ρόλος και η λειτουργία του γλωσσαρίου στο πλαίσιο του έργου όπου ανήκει.
- Να μελετηθεί η σύσταση του λημματολογίου του γλωσσαρίου ώστε να διερευνηθεί αν μπορούν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα για το σκεπτικό και τα κριτήρια επιλογής των συγκεκριμένων λημμάτων κατά την κατάρτισή του.
- Να μελετηθεί ποσοτικά και ποιοτικά ο βαθμός θεματικής εξειδίκευσης των γλωσσαρίων, και να συγκριθεί με εκείνον των ειδικών λεξικών.

- Στην περίπτωση των μεταφρασμένων βιβλίων, να διακριβωθεί εάν υπάρχει γλωσσάριο και στο πρωτότυπο, και να γίνει αντιπαραβολή των χαρακτηριστικών τους.
- Να εκτιμηθεί η επίδραση των παράγοντων <Πρωτότυπο / Μετάφρασμα>, αλλά και <Χρόνος έκδοσης>, στην ύπαρξη γλωσσαρίου σε μια έκδοση, σε σχέση με το σύνολο της εκδοτικής παραγωγής, ανά θεματικό πεδίο και συνολικά.
- Να εξεταστούν περιπτώσεις εκδοτικών οίκων ή συγγραφέων που συνδέονται με αξιοπρόσεκτη συχνότητα με βιβλία που περιέχουν γλωσσάρια, και, εφόσον πράγματι τεκμηριωθεί στατιστικά κάτι τέτοιο, να μελετηθεί ποιες πρακτικές ή συνθήκες οδηγούν στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα (π.χ. η έκδοση μιας «σειράς» μονογραφιών όπου τηρούνται συγκεκριμένες προδιαγραφές περιεχομένου).

Από τεχνική άποψη, οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται στο πλαίσιο της μελέτης οφείλουν να οδηγήσουν στη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων προσβάσιμης από όλους. Πρακτικά, αυτό θα είναι και το επόμενο βήμα μας, σε μια προσπάθεια να δώσουμε στα παραμελημένα αυτά γλωσσάρια μια ευκαιρία να αποδείξουν ότι κάτι παραπάνω έχουν να προσφέρουν.

5 Βιβλιογραφία

Γιαννίμπας, Δ. (2007): «Τα συστήματα θεματικών πεδίων στην οργάνωση της ορολογικής πληροφορίας», στο *Ελληνική γλώσσα και ορολογία – Ανακοινώσεις 6^{ου} Συνεδρίου*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας, σ. 72-89.

Bergenholtz H. & Tarp S. (επιμ.) (1995): *Manual of specialised lexicography: the preparation of specialised dictionaries* (Benjamins Translation Library, 12). Amsterdam - Philadelphia: Benjamins.

ΕΛΟΤ 560 (1994): *Τεκμηρίωση – Βιβλιογραφικές παραπομπές – Περιεχόμενο, μορφή και δομή*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 560-2 (2004): *Πληροφόρηση και τεκμηρίωση – Βιβλιογραφικές αναφορές – Μέρος 2: Ηλεκτρονικά τεκμήρια ή μέρη αυτών*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 561-1 (2006): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή*. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ΕΛΟΤ 561-2 (2007): *Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές*.
Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ENABLER. *Deliverable 2.2 - Report for the definition of common metadata description for the various types of national LRs*. ENABLER - European National Activities for Basic Language Resources.

EuroTermBank (2006). *Towards Consolidation of European Terminology Resources: Experience and Recommendations from EuroTermBank Project*. Riga: Tilde.

EuroTermBank (2007): *EuroTermBank Project Materials*. EuroTermBank Consortium.
Διαθέσιμο στο: <http://project.eurotermbank.com>.

Hartmann, R.R.K. & James G. (2001): *Dictionary of Lexicography*. London & New York: Routledge.

Infoterm (1976): *International co-operation in terminology = Coopération internationale en terminologie* (Infoterm series, 3). München: Verlag Dokumentation.

ISO 12615 (2004): *Bibliographic references and source identifiers for terminology work*. Geneva: International Standards Organization.

ISO 12620 (1999): *Computer applications in terminology: data categories*. Geneva: International Standards Organization.

Jumpelt, R.W. (1963): «Proposal of the International Federation of Translators (FIT) concerning the establishment of an international committee for the co-ordination of terminological activities». Working Party No. 3 on “Scientific Translation and Terminology”, Unesco.

Krommer-Benz, M. (1988): *International bibliography of hidden glossaries = Internationale Bibliographie der unselbständig veröffentlichten Wörterbücher = Bibliographie internationale de vocabulaires cachés*. Infoterm

POINTER (1996). *POINTER Final Report*. The POINTER Project Consortium. Διαθέσιμο στο: <http://www.computing.surrey.ac.uk/AI/pointer>.

Unesco (1969): *Bibliography of interlingual scientific and technical dictionaries = Bibliographie de dictionnaires scientifiques et techniques multilingues = Bibliografía de diccionarios científicos y técnicos plurilingües*. Paris: Unesco.

Wüster, E. (1955): *Bibliography of monolingual scientific and technical glossaries – Volume I: National Standards = Bibliographie de vocabulaires scientifiques et techniques – Volume I: Normes nationales*. Paris: Unesco.

Wüster, E. (1959): *Bibliography of monolingual scientific and technical glossaries – Volume II: Miscellaneous sources = Bibliographie de vocabulaires scientifiques et techniques – Volume II: Sources diverses*. Paris: Unesco.

Διονύσης Γιαννίμπας

Ορολόγος – Μεταφραστής

Διεύθυνση: Στίλπωνος 15 - 116 36 Αθήνα

ηλ. ταχ.: diongiannibas@ath.forthnet.gr

Πέτρος Πούγγουρας

Ορολόγος – Μεταφραστής

Διεύθυνση: Προμηθέως 30 - 16673 Βούλα

ηλ. ταχ.: ppoungou@yahoo.gr

Ευτυχία Καραγκούνη

Αρχειονόμος – Βιβλιοθηκονόμος

Διεύθυνση: Ευρυτανίας 4 – Χαλάνδρι

ηλ. ταχ.: ekaragk@yahoo.gr